

PASEOS POLA PONTEVEDRA LITERARIA 2024

CITA NA PONTEVEDRA DE TINTA E PEDRA
TEXTO E IMAXES: ELENA GALLEGO ABAD

asociación de
escritoras
escritores
en lingua galega
www.aelg.gal

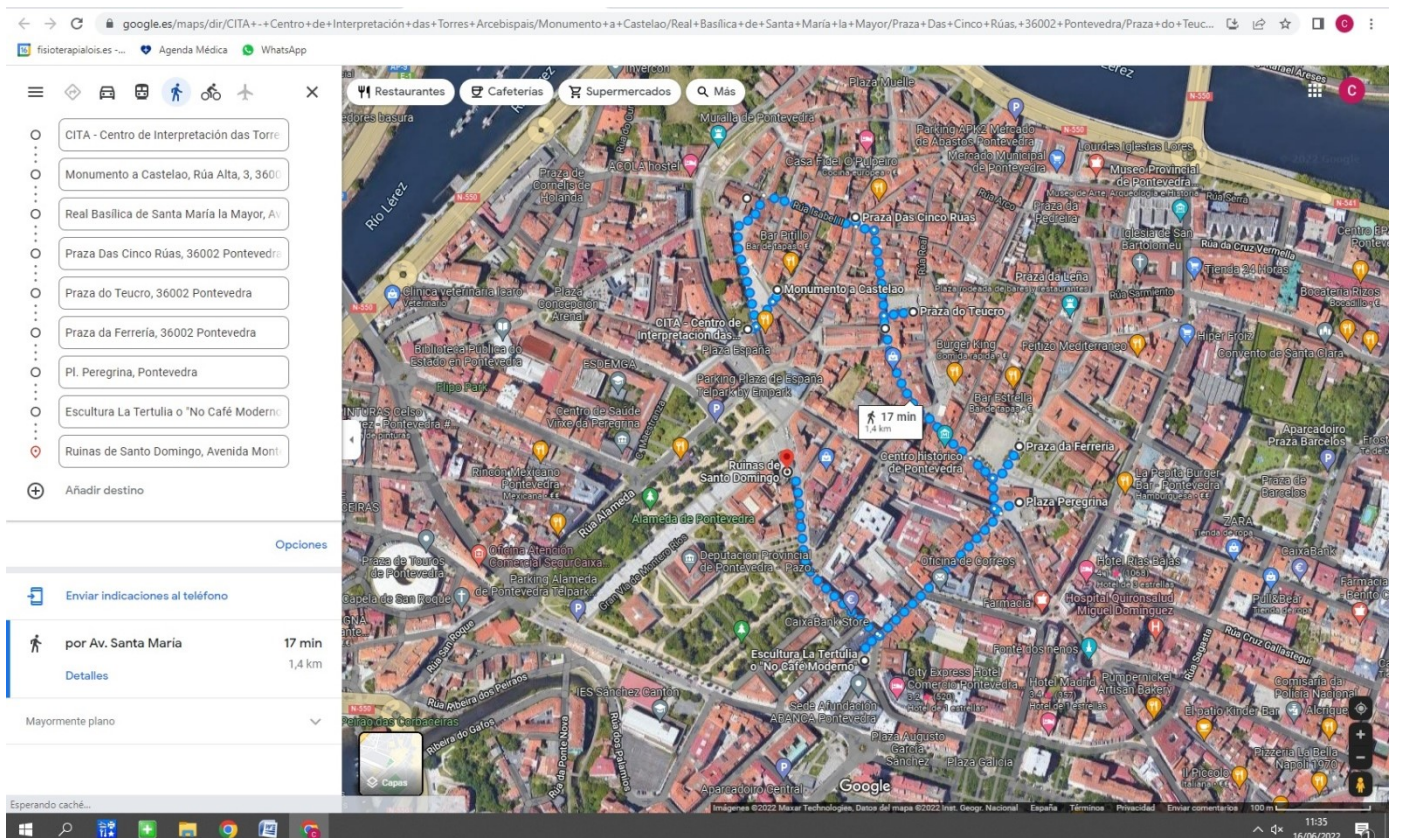
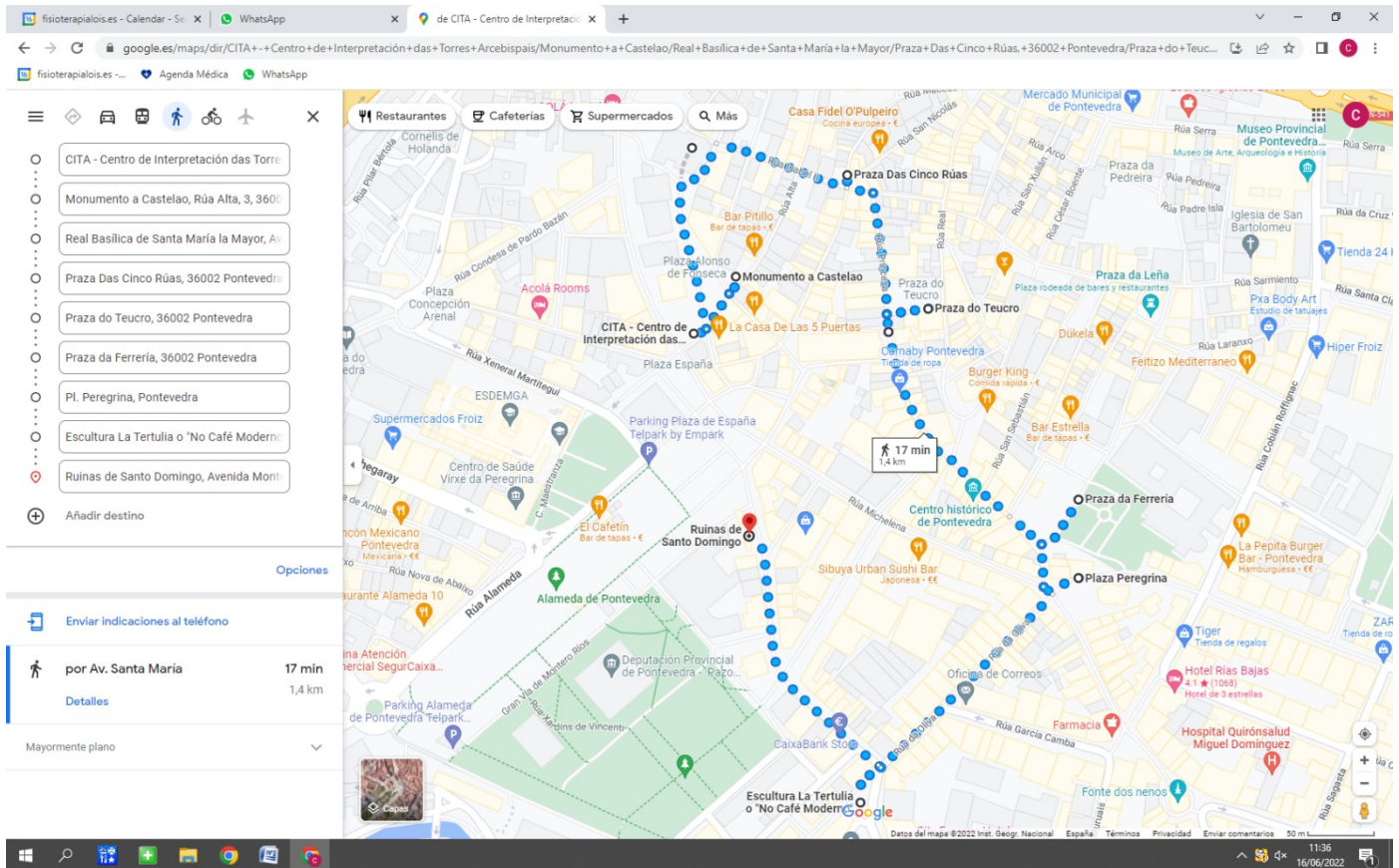
Concello
de Pontevedra

CITA NA PONTEVEDRA DE TINTA E PEDRA

Texto e imaxes: Elena Gallego Abad

Percorrido literario por recunchos e personaxes emblemáticos de Pontevedra

DRAGAL e PONTEVEDRA-Posta en común

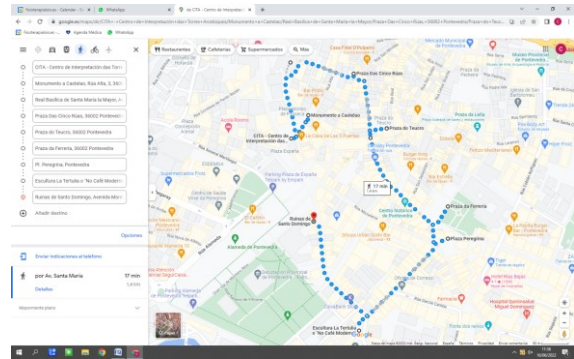
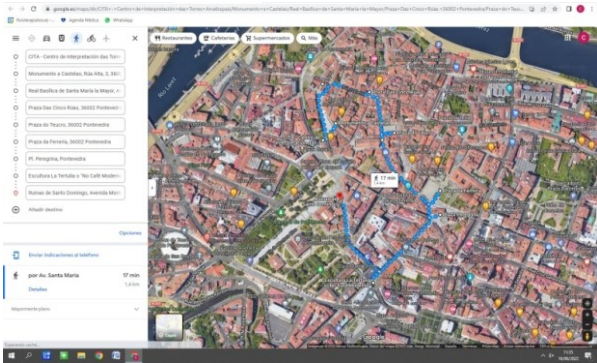

CITA NA PONTEVEDRA DE TINTA E PEDRA

Elena Gallego Abad

1

Pontevedra é boa vila, dá de beber a quen pasa... e tamén agocha numerosas historias e lendas que nos permitirían facer innumerables percorridos literarios polas súas rúas. Berce de grandes persoeiros que sementaron a nosa cultura de país, escenario de tramas de novela e cine, o resón das súas arquitecturas nos arrodea cunha aperta.

CITA NA PONTEVEDRA DE TINTA E PEDRA propón unha viaxe artístico literaria por lugares emblemáticos, nos que atoparemos pegadas de seres mitolóxicos coma Teucro ou dragóns de lenda.

Os dragóns están na orixe desta proposta e, como punto de encontro dende o que iniciar a experiencia, eliximos un recuncho que nos remite ás catacumbas que, conectadas coa igrexa de San Pedro, son a porta ao universo da pentalexía literaria DRAGAL.

CITA (Centro De interpretación das Torres Arzobispais).

CITA NA PONTEVEDRA DE TINTA E PEDRA

Elena Gallego Abad

2

O CITA ofrece unha nova visión do pasado de Pontevedra. Achega o público a un dos monumentos máis emblemáticos da historia de Pontevedra, xunto coa ponte medieval e a igrexa de Santa María a Maior: O primitivo castelo, que se ergueu a comezos do século XII. Pouco despois, Fernando II dóalle a vila co seu castelo ao arcebispado de Santiago.

A fortaleza apenas se verá afectada polas guerras irmandiñas pero, en cambio, sufriu graves danos durante o enfrontamento entre Alonso II de Fonseca, arcebispo de Santiago, e Pedro Álvarez de Soutomaior, máis coñecido como Pedro Madruga, durante a guerra civil que entre os anos 1474 e 1477 enfrontou aos partidarios de Isabel a Católica e aos de Juana a Beltraneja, irmá e filla de Henrique IV de Castilla.

A comezos do século XVIII os ingleses incendian o pazo que queda practicamente destruído agás a súa imponente torre da homenaxe que aínda se usará como prisión. A finais do século XIX decídese a súa total demolición.

O CITA ten a súa orixe nas escavacións realizadas no 2007 no decurso da reforma da rúa Santa María, nas que se descubriron os muros que formaban parte do foso defensivo da antiga fortaleza medieval. Este foi o motivo polo que se decidiu construír un museo subterráneo duns 715 m2, no que poder trasladarse ao pasado de Pontevedra.

Quen teña interese en regresar, poderá visualizar o audiovisual duns 15 minutos aproximadamente, no que se reflicte a funcionalidade da muralla defensiva da cidade.

CITA NA PONTEVEDRA DE TINTA E PEDRA

Elena Gallego Abad

3

A escasos metros do CITA, na confluencia da rúa Alta coa avenida de Santa María, atopamos o primeiro MONUMENTO que se erixiu en Galicia na honra de CASTELAO.

A escultura de bronce é obra do escultor Buciños. Foi auspiciada pola asociación Amigos da Cultura e pagada por subscrición popular, no ano 1983. A primeira homenaxe que os pontevedreses lle fixeron a Castelao celebrouse no exilio. Foi no ano 1951, no Centro Pontevedrés de Bos Aires.

Alfonso Daniel Rodríguez Castelao é unha auténtica referencia da cultura e da política de Pontevedra entre os anos 1916 e 1936.

Coincidiremos co poliédrico artista en distintos puntos do noso percorrido pola Boa Vila, xa que hai unha multitude de recunchos que agochan unha relación moi directa co intenso periplo de Castelao nesta cidade. Pontevedra foi o núcleo central dalgún dos fitos máis relevantes que se levaron a cabo en Galicia, desde a creación das Irmandades da Fala ata o alzamento militar de 1936.

Castelao xunto con Daniel de la Sota e Sánchez Cantón foron os máis senlleiros do grupo de pontevedreses que no ano 1927 fixo realidade o soño de Losada Diéguez de facer un museo de Galicia e para os galegos. O propio Castelao cedeulle ao Museo pezas como unha estela romana atopada na Estrada, preto da casa da súa muller, ou o varal do cruceiro da praza da Leña.

No ano 1936 os militares incautáronse das obras e material que tiña no piso da rúa da Oliva, recuperado logo polo Museo. Trala morte de Castelao a súa viúva cedeu ao Museo o resto do material; na actualidade a maior parte da súa obra está depositada no Museo de Pontevedra agás o material que se atopa en Bos Aires, que ten un fondo valor simbólico.

BASÍLICA DE SANTA MARIA

A cidade de Pontevedra pertence á diocese de Santiago e, xa que non é sede de bispado, non atopamos nela ningunha catedral. Santa María o máximo expoñente da arquitectura relixiosa de toda a cidade, e foi elevada a basílica por decreto do Papa Xoán XXIII en 1962.

Este edificio é unha mostra do poder do Gremio de Mareantes, habitantes da Moureira, activo arrabalde mariñeiro que se estendía aos pés da basílica. Atópase no mesmo lugar onde existiu outrora unha pequena igrexa románica, derrubada a finais do século XV.

Declarada monumento histórico-artístico en 1931, conxuga á perfección o gótico tardío ou isabelino e o estilo plateresco do Renacemento. O historiador galego López Ferreiro definiuna no século XIX como “perla da arte galega”.

CITA NA PONTEVEDRA DE TINTA E PEDRA

Elena Gallego Abad

4

A fachada principal da basílica de Santa María, do século XVI (obra de Cornelis de Holanda e João o Noble), está orientada ao oeste. Trátase da portada máis “literaria” de Pontevedra. Alberga unha curiosa imaxe do patrón dos tradutores, San Xerome (tradutor da Biblia do Grego e o Latín á coñecida Biblia Vulgata, no século IV) con anteollos.

As gárgolas da basílica observan o que acontece na cidade. Houbo un tempo no que a Igrexa mantiña a crenza de que os fieis se comportan dun xeito no templo, pero cando o abandonan o seu comportamento é pecaminoso. Eses seres monstruosos son vixías que, dende as

alturas, están a observarnos. Lembren vostedes o que lles agarda se desvían do bo camiño: o inferno.

Esta fachada ideouse como un grandioso retablo pétreo para exaltar a Virxe María. A porta, cun arco de medio punto, está flanqueada polas esculturas de san Pedro e san Paulo. Por enriba dela, pódese contemplar un relevo do tránsito da Virxe María, así como esculturas de santos, evanxelistas, personaxes bíblicos e mesmo históricos.

Resulta curiosa a inclusión das figuras de Teucro (fundador mitolóxico da cidade) xunto coa do arcanxo san Miguel e Hércules (heroe que simboliza a mariñeiría pontevedresa), na mestura do relixioso e o profano, que delata o Humanismo da época.

Na parte superior, destaca un rosetón que semella un ostensorio e simboliza o ceo. Sobre el figura un relevo da ascensión e coroación da Virxe María, en presenza da Santísima Trindade, con Xesús á sinistra de Deus Pai, en lugar da súa dereita. Como dato anecdótico compre mencionar que algúns estudosos distinguen os bustos de Cristóbal Colón e de Hernán Cortes situados a ambos os lados do rosetón.

Á esquerda da portada sur da basílica atopamos a escultura do Cristo da Boa Viaxe, onde acoden os devotos para que lles conceda protección nas viaxes que vaian realizar.

Actualmente, a Basílica de Santa María está considerada como BIC (Ben de Interese Cultural) e foi declarada monumento histórico-artístico pertencente ao Tesouro Artístico Nacional mediante decreto do 3 de xuño de 1931. O templo ten tamén a distinción de "Real Santuario".

Diante da igrexa, no Campiño de Santa María, puxéronse ao descuberto e rehabilitáronse os restos que quedan da muralla medieval.

CITA NA PONTEVEDRA DE TINTA E PEDRA

Elena Gallego Abad

5

PRAZA DAS 5 RÚAS

Xa estamos diante do cruceiro que hoxe ocupa a praza das Cinco Rúas. Un lugar que nos inspira para volver falar de Castelao, Valle Inclán e os dragóns. Castelao chegou a coñecelo na súa localización orixinal da ribeira de Etribela: ocupou un lugar destacado na súa obra *As cruces de pedra na Galiza*.

Chegados a este punto, haberá quen se pregunte que relación pode existir entre Castelao e os dragóns: O Pico Sacro que recolle o Códice Calixtino, un dos referentes e lugares máis emblemáticos de Galicia, é o lugar onde se atopa a gorida do último dragón galego.

Castelao fixo unha expedición ao Pico Sacro en xullo do 1924 con Pedro Brey, un mestre e fotógrafo afeccionado que casualmente foi o avó de Mariano Rajoy. Castelao tamén menciona o Pico Sacro no seu último discurso público, *Alba de Gloria*. Tivo lugar no decurso do festival do Centro Galego realizado o Día de Galicia, un 25 de xullo de 1948.

Velaquí tamén a casa que habitou Ramón María del Valle-Inclán y de la Peña, persoeiro coetáneo de Castelao, entre 1893-1896. Nado en Vilanova de Arousa en 1866 e finado en Compostela o 5 de xaneiro do 1936, foi un dramaturgo, poeta e novelista galego en lingua castelá. Membro da Xeración do 98, trátase dun dos autores máis importantes da literatura hispanoamericana do S. XX.

“La Cabeza del dragón-Retablo de marionetas para educación de príncipes” é unha obra de teatro infantil en dous actos, divididos en seis cadros, estreada en 1909 e publicada en 1914. En 1926 reeditouse dentro da triloxía “Tablado de marionetas para educación de príncipes”.

Valle Inclán é un dos persoeiros máis retratados polos numerosos visitantes que recibe o casco histórico da cidade. Nun lateral da praza de Mendez Nuñez atopamos a súa escultura, realizada polo escultor César Lombera. O escritor semella acabado de saír da casa dos Muruais, onde adoitaba asistir aos actos culturais que se celebraban na súa biblioteca.

CITA NA PONTEVEDRA DE TINTA E PEDRA

Elena Gallego Abad

6

PRAZA DO TEUCRO

Segundo conta a lenda, e podemos ver gravado en pedra na Casa do Concello de Pontevedra, Fundote Teucro valiente/ de aqueste río en la orilla/ para que en España fueses/ de villas la maravilla.

Polo que contan as lendas, a fundación de Pontevedra sería cousa do arqueiro grego Teucro, medio irmán de Ajax. Rematada a Guerra de Troia, o noso heroe viaxou a Occidente e fundou a cidade.

A elite renacentista da cidade deu pulo ao mito para Ennobrecer e prestixiar a vila.

Antigamente fora a praza do pan e do leite, e nos seus edificios observamos que a praza do Teucro foi a máis señorial da cidade. Hoxe aínda conserva parte das casas nobres que a rodeaban nos séculos XVII e XVIII, ademais de acoller unha grande riqueza heráldica, proba de isto, a casa da familia Gago e Montenegro, unha das xoias do barroco civil galego.

Ao fondo da praza, na rúa Real, destaca o pazo do Marqués de Aranda e Guimarey, cuxo escudo de armas é o único da cidade que conta con dous tenantes, figuras situadas a cada lado. Esta praza era o lugar tamén do gran pazo de os Condes de San Román, un dos máis grandes da cidade cun imponente patio interior.

CITA NA PONTEVEDRA DE TINTA E PEDRA

Elena Gallego Abad

7

PRAZA DA FERRERÍA

Este emblemático lugar da cidade do Lérez tomou o seu nome das forxas que antigamente existían nos soportais da praza. Ferreiros e alquimistas dábanse cita neste lugar. Como recolle a tradición, e lembra a serie Dragal, o Camiño de Santiago é tamén a Ruta dos Alquimistas, que teñen a vieira como símbolo.

Nesta praza volvemos lembrar a Castelao. O autor de Rianxo chega a Pontevedra no ano 1916 para tomar posesión da súa praza como funcionario de Estatística. Desde ese momento participa achegando debuxos para a restauración do rosetón da igrexa de San Francisco e para recolocar da vella fonte da Ferrería na súa actual situación da praza de Ourense.

Os interesados na figura de Castelao, deben saber que o Concello de Pontevedra realiza de xeito habitual un itinerario abrangue parte da zona antiga e diversas rúas que configuraban a vila de principios do século XX. Esta actividade é ademais un percorrido pola etapa vital do autor rianxeiro na que estivo intimamente vinculado coa cidade. O itinerario adoita incluír as visitas ao Edificio Castelao do Museo de Pontevedra e ao edificio modernista do antigo Café Moderno.

CITA NA PONTEVEDRA DE TINTA E PEDRA

Elena Gallego Abad

8

PRAZA DA PEREGRINA

Os peregrinos xacobeos que chegaban a Galicia por mar e desembarcaban en Baiona, dirixíanse cara a Santiago pasando pola cidade de Pontevedra, onde a Virxe lles sinalaba o camiño.

Esta igrexa circular, en forma de cuncha de Vieira, é un símbolo de Pontevedra. Obra do arquitecto portugués Antonio Souto coa colaboración de Bernardo José Mier, entre os anos 1778-1782, mestura o estilo neoclásico con elementos barrocos e rococó.

Antiga encrucillada de camiños, quedaba fóra da muralla medieval da cidade moi preto da porta de Trabancas. Formaba parte da vía romana Per Loca Marítima, pola que entraban os peregrinos camiño de Compostela.

Unha curiosidade para profanos: Aínda que as festas máis grandes de Pontevedra son as que se celebran na honra da Peregrina, a patroa da cidade é a Virxe da O.

A Igrexa da Peregrina existe por culpa dun dragón de lenda, que atopamos nas páxinas do Códice Calixtino e recuperamos na serie literaria DRAGAL.

TERTULIA DO CAFÉ MODERNO

O conxunto escultórico da praza San Xosé, tamén do artista César Lombra, representa unha alegoría do faladoiro do "Café Moderno", lugar de encontro moi popular a principios do século XX.

O café foi o epicentro das reunións sociais de Pontevedra, con faladoiros animados por este grupo de intelectuais, actividade moi estendida en toda Europa. (Daquela non se retransmitían os partidos da Champion).

As figuras deste grupo tan senlleiro, realizadas en bronce e montadas sobre una base circular de granito pulido, corresponden a Castelao, o poeta da raza Ramón Cabanillas, Alexandre Boveda, Carlos Casares, Paz Andrade, e o músico Manuel Quiroga amenizando a reunión co seu violín.

RUINAS DE SANTO DOMINGO

Pechamos este percorrido pola Pontevedra de tinta e pedra moi preto do lugar onde comezamos, ao pé das ruínas de Santo Domingo. Este é o edificio máis antigo de todos os que forman parte do Museo de Pontevedra. Conserva unicamente a cabeceira, de cinco ábsidas –no gótico galego é excepcional –, xunto con parte do muro sur da igrexa e a entrada ó capítulo do convento .

O convento de Santo Domingo foi fundado no ano 1281 pola orde dominica, se ben as obras do templo conservado actualmente, de estilo gótico, non se inician 1383 (continúan no S. XV).

O corpo da igrexa, do século XVII, ocupou este espazo ata o XIX. O convento que aloxaba o claustro e as dependencias conventuais foi derrubado nesa época. Como consecuencia da famosa desamortización de Mendizabal, o convento péchase o 8 de decembro de 1836; entrégaselle á Junta de Enajenación de Edificios y Efectos de los Conventos Suprimidos de la Provincia de Pontevedra e logo cédeselle para casa-asilo ao Concello, que o recibe en maio de 1840.

Dende aquela foi ocupado sucesivamente polo cárcere de mulleres, o hospicio, a escola de párvulos, entre outros destinos ditados polo Concello. Deteriorado ata chegar a un estado ruinoso, xa en 1846 se empregaron materiais para o pavimentado de rúas.

En 1864 é derrubada unha capela. Entre 1869 e 1870, a parte superior da torre situada na esquina suroriental.

CITA NA PONTEVEDRA DE TINTA E PEDRA

Elena Gallego Abad

10

O Concello solicita de novo a súa cesión o 12 de marzo de 1874 coa finalidade de proceder ó seu derrubamento total e poder ampliar así ata o Campo da Feira. Esta cesión é informada favorablemente polo gobernador civil e presidente da Comisión Provincial de Monumentos pero coa condición de que se respectase a parte da antiga igrexa e outros elementos de interese.

En xullo de 1880 acórdase a demolición total, impedida polas sucesivas intervencións da Comisión Provincial de Monumentos ante o gobernador.

Téntase o derrubamento de novo en 1886, pero outra vez fracasa polos xestos de apoio popular.

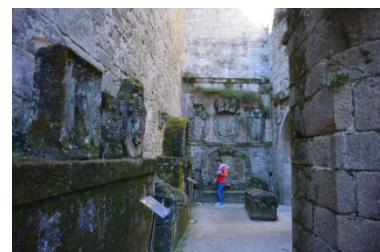

A actual Casa Consistorial é desa época: construída sobre os restos das antigas Casas do Concello (ss. XV-XVI). Obra do arquitecto Alejandro Rodríguez Sesmero respondendo ao estilo ecléctico decimonónico (1877-1890). Desenvólvese a partir de dous andares de altura con planta rectangular. Os seus trazos máis salientables son os linteis das ventás e a fachada principal. Nela cabe destacar os seus catro pares de columnas, o balcón e o reloxo; así como os frontóns das portas.

Salvado da demolición, o conxunto é declarado Monumento Nacional por unha Lei do 14 de agosto de 1895, facéndose cargo a Comisión Provincial de Monumentos.

O Ministerio de Fomento dita "as oportunas disposicións para a conservación, decoro e custodia", xustamente un ano despois da creación da Sociedad Arqueolóxica de Pontevedra, baixo a presidencia de Casto Sampedro y Folgar, que o elixe entre unha terna de edificios para a sede do Museo que se pretendía fundar.

En 1903, ó iniciarse as obras do instituto, que ocupaban parte das ruínas, a Sociedade Arqueolóxica solicita uns locais nos baixos para colocar os fondos da sección segunda do Museo. Pero, unha vez rematada a construción, unicamente lle ceden unha sala, que sería permutada en 1945 por un pequeno patio no que se instalaría a arcada da Sala Capitular do antigo convento. Os sotos destináronse a albergar a colección de epigrafía, instalación concluída en 1947.

Desde entón fóronse materializando diversas obras de consolidación e mantemento.

Nas ruínas de San Domingos aínda é posible observar esculturas como o dragón de pedra que inspirou a serie DRAGAL.

O dragón é un tipo de ornato pictórico repetido durante o gótico cun significado iconográfico ambivalente. Dende a Idade Media fai referencia ao mal, de xeito que estas representacións nas columnas e bóvedas supoñen un recordatorio constante da loita contra o demo e o pecado.